

Ali je bil bolan in utrujen le Roosevelt? Kakšne so posledice sklepov, ki jih je sprejemal v triumviratu s Churchillom in Stalinom?

Knjigi so dodani teksti Sklepnega komunikeja jaltske konference ter Protokola o sklepih jaltske konference in Sporazuma o Japonski. Sami po sebi povedo bolj malo. Zato pa je knjiga tudi bila napisana. A samo zato?

Pavel Dobrila

A. G. Löwy, Die Weltgeschichte ist das das Weltgericht. Bucharin: Vision des Kommunismus. Europa Verlag, Wien — Frankfurt a/M — Zürich 1969, 414 strani.

A. G. Löwy, avstrijski socialist, rojen na Dunaju 1925, je končal na Dunaju Visoko šolo za svetovno trgovino, na Columbia University v New Yorku pa še študij socialne psihologije. Dela kot ekonomski analitik in žurnalist. Poleg strokovnih publikacij je knjiga o Buharinu njegovo prvo zgodovinsko delo. Zaradi svoje ustrezne široke izobrazbe je morda najbolj poklican pisati o Buharinu in njegovih koncepcijah komunistične družbe.

Buharin, eden izmed najvidnejših boljševikov, Leninov ožji sodelavec in prijatelj, se je največ ukvarjal z ekonomskimi družbenimi vprašanji in veljal za njihovega eksperta v boljeviški stranki še pred oktobrsko revolucijo. Poleg Lenina je bil po zmagoviti socialistični revoluciji glavni ideolog nove ekonomske politike (NEP) in je napisal vrsto teoretičnih ekonomskih razprav, ki so prinesle mnogo novega v marksistično ekonomsko teorijo. Njegovi družbeno ekonomski pogledi so danes ob porastu konvergenčnih teorij zopet zelo aktualni. V bistvu so pritegnili tudi ekonomista Löwyja, ki se je ukvarjal s konvergenčnimi ekonomskimi pojavi v socialističnem planskem in kapitalističnem tržnem gospodarstvu, da se je lotil zgodovinske študije o Buharinu.

Avtor pravi, da ga je k pisanju knjige silil neki od otroštva gnani interes in prizadetost za razvoj komunistične doktrine in prakse, kajti od malega mu je mati, ki je bila ruska emigrantka, pripovedovala različne zgodbe o oktobrski revoluciji. Morda je ravno zaradi tega knjiga pisana živo, ne samo suho znanstveno. Avtor vpleta v objektivno historično dogajanje in širše prikaze Buharinove ideologije tudi krajše skice o Buharinu kot človeku, ki jih je povzel nekaj po Buharinovi biografiji njegovega biografa in prijatelja Mareckega, nekaj po izjavah raznih Buharinovih sodobnikov, prijateljev in nasprotnikov. Te biografske skice tako zelo popestrijo tekst, da se knjiga bere kot res pravi biografski roman.

Avtor ne skriva svojih simpatij za Buharinovo osebnost, ki je naslikana zelo simpatično. Morda se mu je tudi zaradi simpatij do Buharinove osebe primerilo to, kar se večini zgodovinarjev, da začno s poglobljanjem v predmet svoje razprave z njimi tudi nekako ideološko znanstveno simpatizirati. V tem primeru je to Buharinova koncepcija komunizma. Avtor je s svojim znanstvenim prepričanjem nedvomno na strani Buharinove koncepcije, čeprav tega ne pokaže direktno in vsiljivo, temveč na tak način, da to koncepcijo na moč temeljito pokaže in razloži, nasprotno koncepcijo pa le bolj površno in jo s tem nekako avtomatsko postavlja v malo slabši položaj. Res je to pvedano mnogo preveč poenostavljeno. Avtorju ne bi mogli odrekati prizadevanj za vsestranski historični prijem, za komparativno metodo, da skuša Buharinovo koncepcijo vedno konfrontirati z dano historično situacijo, z njej nasprotnimi koncepcijami

in jo v tem sklopu ocenjevati. Ne moremo mu tudi očitati tendencioznosti, saj ostaja pri objektivnih podatkih, do katerih se je — v danih razmerah — uspel dokopati.

Avtor verjetno ni imel ambicij, kritično podati historični razvoj SZ v prvem desetletju po oktobrski revoluciji, marveč ga le skicirati, kolikor je to potrebno, da lahko v njegovem kontekstu pokaže Buharinovo družbeno ekonomsko koncepcijo. Kljub temu pa bi lahko rekli, da je Löwyjeva knjiga zelo pomemben prispevek za historično analizo razvoja Sovjetske zveze, predvsem pa za analizo komunistične ideologije.

Emancipiran od protimarksističnega meščanskega gledanja na eni strani in neobremenjen s komunistično ideologijo, ki je v večini primerov ideologijo stalinizma enačila z revolucionarnim marksizmom, je Löwy uspel, da nam je v svoji knjigi podal tisto veliko raznoličnost tvorne marksistične družbene ekonomske misli. Te raznoličnosti ni bilo čutiti v ustaljenem komunističnem zgodovinsko opisju; ta historiografija je namreč ves omenjeni zgodovinski in idejni razvoj prikazovala tendenciozno s pozicije omenjene ene edine prave ideologije.

Löwy je za svoje delo uporabil zelo obširno gradivo. Temeljito je preštudiral v prvi vrsti vsa Buharinova teoretična dela. Seznanil se je s publikacijami, v katerih so razvite koncepcije proti Buharinu. Uporabil je vse dostopne materiale komunistične internacionale (Protokole kongresov, protokole izvršnega komiteja KI in razširjenih plenarov Izvršnega komiteja do leta 1929).

Pregledal je objavljene dokumente boljševiške partije do 16. kongresa, žal pa med njimi ni tistih najvažnejših, ki bi kazali, v kakšnem notranjem političnem razmerju se je v Sovjetski zvezi uveljavljala Buharinova koncepcija in kako je nazadnje padla. Uporabil je vodilno sovjetsko in Kominternsko časopisje, publikacije in knjige kakor tudi publikacije nekaterih komunističnih institucij in vodilnih komunistov iz tega časa zunaj Sovjetske zveze. Ker pa mu ves ta material ni zadoščal, se je posluževal spominskega gradiva in nekaterih privatnih arhivskih zbirk nekdanjih vodilnih evropskih komunistov, ki so bili v vodstvenih organih kominterne in njenih sekcij. Mnogi med njimi so bili Buharinovi ožji sodelavci in so bili v mnogih stvareh izvirno informirani. Morda bi se dalo edino tu ugovarjati Löwyju, da preveč nekritično jemlje izjave nekaterih bivših kominternskih funkcionarjev in Buharinovih prijateljev, predvsem Švicarja Julesa Humbert-Droza.

Jasno, da je avtor uporabil tudi obilico historične literature o teh vprašanjih, za katero pa je treba reči, da je zelo zelo tendenciozna, enostranska, največkrat pisana brez pravega dokumentarnega gradiva, bolj po spominu, in jo je treba jemati res skrajno kritično.

Na podlagi navedenega materiala je Löwy podal celovito sliko o Buharinovi koncepciji komunistične družbe, kako se je ta koncepcija razvila, kako in koliko se je realno v sovjetski praksi uveljavila in kako je bila premagana, ne po nasprotni ideološki koncepciji, z argumenti, marveč z administrativno prisilo zdeformirane stalinistične prakse.

Ko govorimo o Buharinovi koncepciji komunistične družbe, mislimo pri tem vseskozi na koncepcijo njegovih zrelih let, ki je v mednarodnem komunističnem gibanju znana pod imenom desnega odklona od marksizma-leninizma, tako imenovano kulaško koncepcijo. Za Buharina je značilno, da je napravil izredno zanimiv idejni razvoj, od nekaterih izjemno levičarskih koncepcij v boljševizmu, ki jih je zagovarjal pred oktobrsko revolucijo, med njo in še po

njej tja do konca leta 1920, do najbolj umirjene desne koncepcije od leta 1921 dalje, v dobi NEP in do konca življenja. Njegova stališča iz prve dobe, ki so nekako podobna stališčem R. Luxemburgove, niso v delavskem gibanju tako znana in pomembna kot njegova zrela koncepcija. Dala pa so nekaj pomembnih prispevkov v zakladnico ekonomske misli revolucionarnega delavskega gibanja, predvsem glede ocenjevanja perspektive razvoja kapitalizma, ki ga v primeri z drugimi ni podcenjeval.

Buharinove koncepcije so se razvijale ob stalnem kontaktu z razvijajočo se prakso delavskega gibanja in svetovnega gospodarstva. Buharin je tu pokazal veliko elastičnost marksistične metode za analizo družbe in je svojo koncepcijo korigiral z empiričnimi podatki razvijajoče se prakse.

Za kompletnejše razumevanje celotne koncepcije je avtor podal tudi njeno genezo. Tako je delo naraslo na 14 poglavij, v katerih se notranji razvoj v delavskem gibanju zelo lepo ujema z organskim razvojem Buharinove koncepcije. Celo naslovi poglavij so formulirani tako duhovito, da odsevajo to skladno dvojnost.

Prvih pet poglavij, ki imajo naslove: 1. Iskanje logične harmonije, 2. Domisliti svoj lastni sistem, 3. Moderni Leviatan, 4. Neznanski val in 5. Bolj levi od Lenina, so posvečeni prikazu njegovih koncepcij v prvi dobi njihovega razvoja. Govore, kako je Buharin emigrant, ki je bil že prekaljen boljševiški voditelj in specialist za ekonomska vprašanja, na dunajski univerzi poslušal predavanja iz politične ekonomije znanega profesorja Böhm-Bawerka, glavnega predstavnika dunajske meščansko politično ekonomske šole. Rezultat tega študija, ki ga je nadaljeval v drugi polovici leta 1914 in v prvi polovici leta 1915 v Lausanni v Švici, je sistematična kritika te novejšje meščanske politično ekonomske šole v njegovem delu »Ekonomija rentnika«. V začetku tega dela pravi, da »kritizirati nasprotni sistem pomeni domisliti svojega lastnega«, ki ga podaja takole: »Pri planskem vodstvu družbenega gospodarstva sta ureditev in prazdelitev družbenih produkcijskih sil neki zavesten, na statističnih podatkih temelječ proces. Ob sodobni produkcijski anarhiji ta proces poteka preko nekega celotnega prenosnega mehanizma cen, preko njih padanja in rasti, preko njih pritiska na profite, preko celotne vrste kriz . . . skratka: ne zavestno preračunavanje celote; temveč slepa sila socialnega elementa, ki se pokaže v celi vrsti socialno gospodarskih pojavov — med njimi predvsem v tržni ceni — vse to karakterizira moderno družbo in to je predmet politične ekonomije. V socialistični družbi bo politična ekonomija izgubila upravičenost obstoja, ostala bo le neka gospodarska geografija, znanost ideografskega tipa in neka ekonomska politika, normativna znanost, kajti odnosi med ljudmi bodo enostavni in jasni, fetišizirana predmetna formulacija teh odnosov bo odpadla in namesto zakonitosti elementarnega življenja bo stopila zakonitost zavestnih družbenih dejanj.« (Ta citat in vsi drugi citati iz Buharinovih in drugih del so vzeti iz Löwyja; zato citiram samo Löwyja) (stran 46).

V Švici je napisal tudi drugo teoretično delo »Imperializem in svetovno gospodarstvo«, v katerem se je dotaknil vprašanja o odnosu med mestom in vasjo, ki ga je obdržal pred očmi za ves nadaljnji čas. Tretje poglavje, ki opisuje Buharinovo bivanje v Skandinaviji in ZDA od julija 1915 do maja 1917, govori še o nekaterih njegovih razhajanjih z Leninom, pri čemer je Buharin zagovarjal leva stališča.

V naslednjem četrtem poglavju je prikazan Buharin v času velikega revolucionarnega gibanja v mesecih pred oktobrsko revolucijo kot eden izmed voditeljev moskovske boljševiške organizacije.

Stališča tako imenovanega levega komunizma, ki so bila proti premirju z Nemci in za nadaljevanje revolucionarne vojne, ki naj bo pomoč zahodno-evropskemu proletariatu, so postavila Buharina nasproti Leninu, ki si je prizadeval za brest-litovski mir. Levičarske tendence, ki so bile odsev najhujših časov po oktobrski revoluciji, ko je bilo proti boljševiški oblasti podeželje, so v boljševiški stranki dosegli višek: izražale so se v zahtevah po popolni kolektivizaciji in po popolni centralizaciji gospodarstva. Centralizirana socialistična država naj bi bila rezultat gigantske vseobsežne svetovne državljanske vojne. Delavci in vaška revščina proti vsem drugim družbenim slojem (str. 112). Buharin je govoril v nasprotju s svojimi zgodnjimi in še bolj v nasprotju s svojimi zreliimi deli takole: »V Rusiji obstaja še cela množica malih in srednjih gospodarstev, posesti malih sesavcev krvi, oderuhov in parazitov. Vsi ti so proti najrevnejšemu vaškemu prebivavstvu, še bolj proti mestnim delavcem.« (Str. 112)

Na čelu levih, ki bi skoraj nehote razcepili boljševiško stranko, je stal Buharin. To hudo krizo v stranki je uspelo premagati samo Leninova oseba, ki jo je tudi Buharin prav sinovsko oboževal. O tem in o Buharinovem teoretičnem delu, ki je našlo izraz v »Programu komunistov (boljševikov)« (v njem je dana najbolj leva koncepcija), in pa o njegovi knjigi »Historični materializem« govori peto poglavje. Posebej je treba omeniti knjigo »ABC komunizma«, ki razvija program za prehodno obdobje, s katero je Buharin postal znan v mednarodnem komunističnem gibanju. Knjiga je postala pravi katekizem komunističnega gibanja. Žal pa je sebi in komunističnemu gibanju s temi knjigami naredil medvedjo uslugo. Buharinu je, kot je sam priznaval, manjkala filozofska izobrazba, predvsem Heglova dialektika, za katere temeljit študij ni našel časa. Knjigi odsevata to pomanjkljivost in marksizem je tu teoretično predstavljen precej nedialektično, shematično, kakor ga je pozneje učila Stalinova šola. Resnici na ljubo pa je treba priznati, da je Buharin v praksi in pri svojih teoretičnih ekonomskih konceptih ravnal popolnoma drugače kot pri tem teoretiziranju; bil je izreden dialektik.

Šesto poglavje »Buharinovo transformacijsko obdobje 1919 do 1920« kaže Buharina, kako se poskuša otresti levičarskih konceptov. Iz tega časa izhaja delo »Ekonomika transformacijskega obdobja«.

Težak gospodarski položaj Sovjetske Rusije po končani državljanski vojni ob koncu leta 1920, poraz Rdeče armade pred Varšavo, ki je pomenil osek revolucionarnih predstav, so bili momenti, ki so povzročili nekatere odločilne spremembe v sovjetski družbeno ekonomski doktrini, pri katerih je imel Buharin najvidnejšo vlogo. O tem govori poglavje z naslovom »Kapitalizem socializem 1921 do 1922«.

Ob koncu leta 1920 se začenjajo v boljševiški stranki v vprašanju vloge sindikatov Kazati nasprotja med Leninom in Trockim. Lenin predpisuje sindikatom, ki naj bodo podrejeni partiji, bolj vzgojno nalogo. Nasprotna koncepcija tako imenovane delavske opozicije pa se zavzema za odločilno, skoraj izključno vlogo sindikatov v vodenju gospodarstva, postanejo naj torej državni organi.

Izredno napeta notranja družbena situacija, nezadovoljno podeželje zaradi prisile pri oddaji celotnega pridelka, nezadovoljstvo med delavstvom zaradi po-

manjkanja in birokratskega upravljanja, silijo boljševiške voditelje k iskanju izhoda iz situacije.

V februarju 1921 predloži Lenin Centralnemu komiteju tezo o nadaljnjem razvoju gospodarstva, v katerih predlaga odpravo obvezne oddaje, nabavo tujih kreditov in zopetno dovolitev tržnega gospodarstva. Teze so zaradi brezizhodnosti situacije v celoti sprejeli in pomenijo prehod na NEP. Toda kmalu po 10. kongresu boljševiške stranke, ki je bil marca 1921, se začenjajo med boljševiški ideologi kazati velike razlike v pojmovanju NEP. Buharin, ki je menil, da je kapitalizem še močan in da na zahodu ne bo prišlo še tako kmalu do socializma, je prikazoval NEP kot metodo za izgradnjo socializma v Sovjetski Rusiji ob izostanku svetovne revolucije za daljši čas. V njegovi knjigi iz tega časa »Nova orientacija v ekonomski politiki« je moč zaslediti vse tiste nazore, ki jih bo v naslednji dobi podrobneje razvil: »Naša ekonomska politika iz obdobja tako imenovanega vojnega komunizma naravno ne more biti politika, ki bi slonela na razvoju produkcijskih sil... Ne »proizvajati«, ampak »jemati«... To in samo to je bilo v središču naše pozornosti... naša gospodarska politika je bila v objektivnem nasprotju z razvojem celotnega kmetijstva. In ker je kmetijstvo baza naše industrije, se je moral ta pojav pokazati kot zaostritev krize v celotnem narodnem gospodarstvu.« (Str. 159)

Buharin pravi dalje, »da se bo iz NEP, iz njene lastne gospodarske zakonitosti počasi« razvil popoln socializem. Državna veleindustrija bo postajala vedno bolj dominanten faktor. Državno dopuščen kapitalizem — koncesije in zakup podjetij — bo ravno tako krepil socialistično državo, ker bo samo en del presežne vrednosti odtekel kapitalistom, ostanek pa preko davkov socialističnemu gospodarskemu sektorju. Ko se bo socialistična država gospodarsko dovolj okrepila, bo podredila tudi drobne producente veleindustriji in jih brez uporabe izvenekonomskih prisilnih sredstev (s traktorji, kmetijskimi stroji, z elektriko) preobrazila polagoma v zadruge. Naš državni kapitalizem se bo počasi, na mirnem način preživel.« (Str. 159)

Nekaj tednov zatem je Preobraženski podal svojo protitezo, ki je tudi že implicirala vso njegovo poznejšo koncepcijo o neizbežnosti razrednega boja v NEP: »Na osnovi NEP bi se istočasno razvijali kapitalistični odnosi in socialistični proces. Na podeželju bi vodil gospodarski dvig k razslojevanju: del kmečkega prebivavstva se bo razvil v »farमारje«, ostanek bo obubožal in prišel pod vpliv farमारjev. V mestu bo zrasla nova trgovska in industrijska buržoazija, ki bo s trgovino povezana s farमारji. Inozemski kapital, ki je prišel v državo s koncesijami, se bo zvezal z novo buržoazijo. V sredi tega rastočega kapitalizma bi obstajala sovjetska država kot »socialistični otok«. Ta otok bi ravno tako rasel deloma iz lastnih sredstev, deloma s pobiranjem kapitalističnih dobičkov. Dodatna sredstva za krepitev rasti bi bili dohodki od zunanjetrgovinskih monopolov, denarne emisije, od državne trgovine...«

Nekaj let bi se lahko kapitalistični in socialistični razvojni proces odvijal drug poleg drugega, kajti najprej bi bilo za ekspanzijo obeh sistemov dovolj prostora. Toda prej ali slej bi bil spopad neizbežen in eden izmed njiju bi se moral umakniti. Prišlo bi do odločilnega boja, ki bi bil odločen odvisno tudi od mednarodnega razmerja sil.

Razcep vasi na farमारje in brezzemljake bi najprej razplamenel razredni boj v vasi. Država bi napadla, v tem ko bi s pomočjo vaške revščine razvila kolektivno gospodarstvo. Vaški bogataši bi našli podporo v mestnem prebivavstvu,

ki ga je podpirala NEP: Nastane eksplozija meščansko-kulaške protirevolucije. Ta kontrarevolucija bo minirana... Po tem miniranju se začne, če se lahko tako izrazi, obdobje »socialistične reakcije« (sic!). Nova gospodarska politika je likvidirana; po obdobju delne denacionalizacije se začenja znova okrepljena nacionalizacija. Kritično obdobje je premagano. Socializem zmaga na vseh frontah«. (Str. 160)

Eno poglavje govori o Buharinovem odnosu do enotne fronte proletariata. Buharin je poleg Lenina v nasprotju z levico Zinovjeva njen najbolj vneti zagovornik. Ve, da je kapitalizem na zahodu močan, da ga ne bo moč kmalu zrušiti z revolucijo, zato naj se v boju z njim povezujejo vsi delavski sloji ne glede na ideologijo.

V poglavju »Problem notranje izroditve 1923« so podane Buharinove misli, do katerih je prišel na podlagi opažanj sovjetske prakse, ki se je čedalje bolj birokratizirala in odmikala od ideala socializma. Govori o nevarnosti tako imenovanega novega birokratskega razreda, ki naj jo prepreči kulturni dvig delovnega ljudstva. V tem letu, ko je Lenin že na smrtni postelji, se že začenja boj za njegovo dediščino. Buharin je izmed vseh boljševiških voditeljev Leninu najbližji in je zelo veliko ob njem. Svoje umirjene koncepte o graditvi socializma v eni deželi ob pomoči vseh družbenih slojev razvija naprej.

Stalin kot generalni sekretar partije krepi partijski birokratski aparat in sebe in stoji ob strani pri obračunavanju med različnimi koncepcijami. Poleti 1923 izda tako imenovana leva opozicija v boljševiški stranki svoj program; glavni avtor je Preobraženski. Opozicija zahteva vztrajanje pri vojnem komunizmu, vse dokler ne zmaga proletarska revolucija na zahodu. Akumulacijska sredstva za socialistično industrijo naj se še nadalje jemljejo od kmetijstva. Na NEP gledajo kot na korak nazaj, kot na odstop z Leninove linije. Zahtevajo demokratično partijo tako imenovanih poklicnih revolucionarjev. Na čelo leve opozicije se postavi Trocki. Sodelavci v vodstvu partije se ustrašijo Trockega, ki ga podpirajo levičarji in vojska, češ da si prizadeva za bonapartizem in ga v partijskem vodstvu osamijo in odpokličejo s funkcije ljudskega komisarja za narodno obrambo.

V ta čas sodi tudi zlom poskusa socialistične revolucije v Nemčiji (hamburška vstaja oktobra 1923), ki ga je začelo ekstremno levičarsko nemško sektaško vodstvo, kar je pomenilo dokončen zaton revolucionarnega gibanja na zahodu.

To je še bolj potrdilo Buharina, da mora ustvariti v Sovjetski zvezi takšen gospodarski in družbeni sistem, ki se bo sposoben sam razvijati v socializem in v daljši perspektivi tekmovati s kapitalizmom. To je zanj NEP. Ob diskutiranem vprašanju prvobitne socialistične akumulacije z nasprotniki leve opozicije pravi, da bo sovjetsko gospodarstvo, čeprav z dopustitvijo elementov tržnega gospodarstva, ustvarjalo hitrejšo akumulacijo kot kapitalizem, ker bo plansko vodeno in bo urejen odnos med kmetijstvom in socialistično industrijo.

Vse te probleme iz leta 1924, ko je na vodstvu boljševiške partije triumvirat Zinovjev, Stalin in Kamenjev, obravnava poglavje »Prvobitna akumulacija kapitala«. To je čas 5. kongresa kominterne; ta je uvedel pod vplivom Zinovjeva, ki je na višku svoje moči, izjemno levičarski kurz. Ko Buharin v svojih člankih o permanentni revoluciji napada Trockega, napada indirektno Zinovjeva. Boj med triumviri v ruski partiji se začenja.

Zinovjev s svojo sektaško levičarsko taktiko, ki je doživela polom v mednarodnih razmerah, slabi svojo pozicijo v kominterni. V ruski partiji pa je za-

radi napadov Trockega, ki je spomnil na njegovo ravnanje v oktobru 1917, njegov ugled omajan. Da bi okrepil svojo pozicijo proti Stalinu, se začne povezovati z levo opozicijo Trockega, katerega je preje iz osebnih razlogov najbolj napadal.

Tako se v letu 1925, ki ga podaja poglavje »Obogatite se«, odloči boj med združeno levico Zinovjeva in Trockega na eni strani ter desnico Buharina na drugi strani. Ker se je zdelà Stalinu levica nevarnejša za njegovo vlado, podpre s svojo večino CK Buharina, čeprav ni za njegove koncepte. V boljševiski stranki vlada še vedno svoboda, vsakdo lahko še javno izraža svoje koncepte, čeprav nekatere tajne odolčitve zavezujejo vse. Buharin čisto eksplicitno razvija svojo kulaško koncepcijo in predvideva hitro povečanje kmetijske proizvodnje.

Zadnja tri poglavja govore, kako si je do leta 1927 okrepil položaj Stalin, ki je ves čas zastopal neko centristično pozicijo, tako da je lahko obračunal z levo opozicijo, ki jo je izključil iz partije.

V letu 1928 se ob vprašanju o obvezni oddaji pridelka zaostri odnos med Stalinom in Buharinom. Potem ko je leva opozicija likvidirana, začne Stalin izvajati njen koncept kot svojega. Na poti mu je samo Buharin, ki uživa velik ugled in simpatije. Stalin ravna perfidno, začne govoriti o desni nevarnosti, o kulaški frakciji v partiji in ji pripisovati krivdo za nekatere zunanje politične poraze, kot je kantonska vstaja. V začetku leta 1929 je Buharin s svojimi pristajši Rykovim in Tomskim izključen iz politburoja. Stalin postane absolutni gospodar in začne s svojo kolektivizacijo kmetijstva, ki je prinesla mnogo grozovitosti in zavrila za nekaj časa kmetijsko proizvodnjo. Tu se natančen prikaz Buharinove koncepcije, ki je precej bolj temeljit, kot ga je bilo moč v tem kratkem pregledu prikazati, in okoliščin, v katerih se je razvijala, zaključiti. Epilog pove, da o zadnjih desetih letih o Buharinovem življenju in delu ni natančnejših podatkov. Buharin je bil razrešen političnih funkcij, postal je direktor ekonomskega inštituta sovjetske akademije znanosti, kjer se je ukvarjal s teoretičnim delom. Empiričnih podatkov ruskega gospodarstva, potrebnih za svoje delo, sploh ni dobival in njegove analize so upoštevali samo, če se jim je ljubilo. O tem delu in o konceptih bo moč kaj reči, ko bodo Sovjeti izdali njegovo zbrano delo. Kolikor je moč izluščiti iz pričevanja sodobnikov, ki so bili z Buharinom v ožjem kontaktu, je razbrati, da je ostal pri svojih konceptih do svoje smrti.

Svojo plodovito in izredno pomembno življenjsko pot je končal leta 1938 kot žrtev stalinističnih procesov proti vodilnim boljševikom. Bil je obdolžen kriminala, političnih zarot in ustreljen. Do danes je v Sovjetski zvezi rehabilitiran samo glede obtožb kriminala, ne pa glede svoje družbeno-politične koncepcije.

Knjiga je resno historiografsko delo, pisano na podlagi dokumentarnega gradiva s kritičnim, neideološkim odnosom do problematike in se po tem bistveno razlikuje od podobnih del. Avtor se je lotil v prvi vrsti naloge, prikazati Buharinovo koncepcijo, ne pa pisati o Buharinovi politični vlogi. Zastavljeno nalogo je opravil zelo dobro, pri delu je pokazal mnogo historičnega čuta in pokazal to koncepcijo v okviru družbenopolitičnega dogajanja, iz katerega je zrasla. Seveda pa mu je moč več ugovarjati pri njegovem prikazu Buharina, katerega je upodobil morda malo preveč enostransko, samo z lepe strani. Buharin je počel tudi stvari, ki jih zgodovina ne more odobravati ali zamočlati. Za uveljavitev svoje koncepcije se je povezal s Stalinom, ki se mu je kazal naklonjenega in mu takó objektivno pomagal do oblasti. Res pa je, zgodovinsko gledano,

da kaj drugega tudi ni mogel, če ni hotel odstopiti od svojih konceptov, z levo opozicijo in Trockim se nikakor ni mogel sporazumeti. Mislil pa je, da bo dvig proizvajalnih sil, kulturnega nivoja delavstva in pritisk zahodnih partij v kominterni preprečil uveljavitev birokratske diktature v Sovjetski zvezi.

To so glavni vtisi, ki se porodijo ob branju knjige, pisane z vsem kritičnim aparatom. Prepričan sem, da je znanilka novega obdobja, kritičnega pristopa k problematiki komunističnega delavskega gibanja med obema vojnama, kateri naj sledijo čimprej nove.

Janko Prunk

Jadranski zbornik, II. Rijeka—Pula 1957, strani 555.

Drugi letnik Jadranskega zbornika prinaša številne dobre prispevke. Ob 40-letnici oktobrske revolucije je *Vjekoslav Bratulić* v članku »Odjeci oktobarske revolucije u Istri« prikazal vpliv in odmeve tega velikega svetovnega dogodka na delavstvo in delavsko gibanje v Istri, zlasti v središču istrskega proletariata — v Pulju. V prvem delu je avtor najprej na kratko orisal politični in družbeni položaj v Istri v času pred I. svetovno vojno in med njo in s tem prikazal, kakšni so bili pogoji za odmev na oktobrske dogodke. V drugem delu je avtor podal kronološki pregled najvažnejših vesti o ruski revoluciji, pregled komentarjev in političnih člankov, ki so bili objavljeni od oktobra 1917 do sredine leta 1918 v časopisu »Hrvatski list«. Časopis »Hrvatski list«, ki je izhajal v Pulju v hrvatskem jeziku, je bil namreč tedaj za večino hrvatskih in slovenskih delavcev ter mornarjev v Pulju glavni informator o dogodkih v Rusiji. Zato je skušal avtor s posameznimi izvlečki iz časopisa prikazati, kako so bili bralci časopisa obveščeni o oktobrskih dogodkih, kako je časopis tolmačil te dogodke, v kakšni meri so vplivale te vesti in politični članki na delavsko gibanje v Pulju in kakšno je bilo stališče časopisa do zahteve vojne in miru, do centralne vlade na Dunaju, do rešitve nacionalnega vprašanja Južnih Slovanov in do delavskega gibanja v svetu nasploh. Avtor poudarja, da je »Hrvatski list« zelo pozitivno vplival na razvoj delavskega gibanja v Pulju po oktobrski revoluciji. Kot osnovna zahteva delavskega gibanja v Istri je bila že tedaj postavljena zahteva po formiranju jugoslovanske države, v kateri naj bi se združile vse južnoslovanske pokrajine, med njimi tudi Istra, na osnovi demokratičnih načel.

Vinko Antić je v prispevku »Narodni heroj Nikola Car u narodnooslobodilačkoj borbi hrvatskog Primorja i Gorskog Kotora« opisal delovanje narodnega heroja Nikole Cara (1910—1942) v narodnoosvobodilni borbi v Hrvatskem Primorju in Gorskem Kotorju v razdobju od njegovega prihoda septembra 1941 na to področje, kjer je organiziral odpor proti okupatorju in vodil kot izkušen španski borec prve akcije proti njemu, do njegove prezgodnje smrti 5. julija 1942, ko je padel na eni izmed akcij II. odreda V. operativne cone kot njegov komandant. Za narodnega heroja je bil proglašen leta 1951.

Mija Mirković je objavil v zborniku prvi dve poglavji pod naslovom »Matija Vlačić u Labinu i u Veneciji (1520—1539)« iz svoje knjige o Matiji Vlačiću (Matija Vlačić, Beograd, 1957), znamenitem teologu, zgodovinarju, človeku z enciklopedičnim znanjem, zelo sposobnem in plodnem piscu (napisal je okoli 200 del). V prvem poglavju je prikazano življenje, okolje in čas, v katerem je doraščal Matija Vlačić v rojstnem Labinu od 1520—1536, v drugem poglavju pa njegovo triletno bivanje v Benetkah (od 1536—1539), kamor je odšel na šolanje.